VITA

Vitázó gondolatok Gazdag László: Az agrárgazdaság és az „erős” forint című cikkéhez

Kovács Gábor

Kulcsszavak: gazdaságpolitikai célok, célkonfliktus, a forint túlértékeltségének következményei.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az árszínvonal-stabilitás csak egyike az alapvető gazdaságpolitikai célkitűzéseknek, amely konfliktusos viszonyban áll egy másik kulcsfontosságú céllal, a magas szintű foglalkoztatottsággal. Ezért nagyon körültekintően szükséges meghatározni a dezinflációs politika szerepét és az alkalmazott eszközöket.

Nehéz lenne érdemben reagálni *Gazdag László* minden, általam vitathatónak vélt megállapítására. Rövid cikkében számos témát érint, és sokszoros terjedelem mellett sem igen lehetne közös álláspontra jutni olyan kérdésekben, mint például, hogy miért nem sikerült az agrárágazatot tartós növekedési pályára állítani az elmúlt 15-18 évben, és hogy az egymást váltó kormányok közül melyiket milyen felelősség terheli. Ezért csak a Gazdag-cikk címében szereplő, „erős forint” témához szeretnék hozzászólni, jórészt vitatkozva az ott elmondottakkal.

Ezt megelőzően csak egyetlen más jellegű, ám konkrét és könnyen megerősíthető vagy elvethető megállapítást idéznék *Gazdag László* írásából: „... az 1990-es évek első felében több mint egyharmaddal, kb. 35%-kal zuhant a hazai élelmiszer-fogyasztás, és ez súlyosabban hatott a mezőgazdaságra, mint a keleti piac elvesztése a KGST összeomlása után.” Bár kétségkívül drasztikus mértékű volt az élelmiszer-fogyasztás visszaesése a rendszerváltást követően, de szerencsére összességében meg sem közelítette az említett értéket. Az egy főre jutó tápanyagfogyasztás (kilokalóriában) 12,7%-kal csökkent 1990 és 1995 között, míg a fehérjefogyasztás 17,1%-kal (*KSH: Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás, 1970–2001*). Hasonló képet kapunk akkor is, ha a főbb termékcsoportokat vizsgáljuk: a húsfélék fogyasztása például 14,5%-kal mérséklődött az említett időszakban.

De térjünk rá a szorosabban vett közgazdasági kérdésekre. *Gazdag László* okfejtése azon alapul, hogy a pénzstabilitás mindenek fölött álló makrogazdasági cél, amit „a nyugati közgazdasági gondolkodásban (...) senki sem kérdőjelez meg.” Az erős forint az agrárgazdaság szempontjából kifejezetten jó dolog, mert leszorítja az inflációt, így megőrzi a kisember jövedelmét, fogyasztói piacot teremtve az élelmiszerek számára. „Amit (a termelők) veszítenek az erős forint által az exportpiacon, azt megnyerik a – számukra jóval fontosabb! – hazai piacon.” Az a fő baj ezzel a gondolatmenettel, hogy – amint azt a Szerző is tudja – a stabil árszínvonal csak egyike az alap-

vető makroökonómiai célkitűzéseknek (a magas szintű foglalkoztatottság, a külgazdasági egyensúly, valamint a tartós és számottevő gazdasági növekedés mellett). Ezek közül azért nem lehet csak egyetlen célnak minden körülmények között érvényes prioritást biztosítani, mert a célok részben konfliktusos jellegűek. Talán a legismertebb a *Phillips-görbe* által is kifejezett dilemma, miszerint alacsonyabb infláció csak nagyobb mértékű munkanélküliség felvállalása mellett érhető el. Miután nem lehetséges, hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon, a gazdaságpolitika szükségszerűen nehéz választási kényszerekkel szembesül. Például adott esetben a dezinflációs politika sikeréért sokkal súlyosabb árat kell fizetni annál, hogy az előbbit megkérdőjelezhetetlen prioritássá léptethetnénk elő.

A magyar közgazdasági felfogásban uralkodó az az álláspont, hogy a magas és emelkedő tendenciájú forintárfolyamnak hiányoznak a fundamentumai. A folyamatban levő kiigazítások ellenére is jelentős az államháztartás és a folyó fizetési mérleg deficitje, alacsony a gazdasági növekedés üteme, nagyfokú a belső és külső eladósodás. A magyar valuta túlértékeltségének alapvető oka 2001 és 2006 között a dezinflációs célt követő monetáris politika volt – illetve jórészt ma is az –, amely az alapkamatlábat magasra emeli, illetve magasan tartja. Ez vonzza a nemzetközi pénzpiaci tőkét, amely erős keresletet támaszt a magyar állam értékpapírjai, s így a forint iránt. Ha ugyanis a forint árfolyama várhatóan nem csökken – esetleg még emelkedik is –, akkor a nominális kamatlábnak a nemzetközi szinthez mért többlete többlethasznot biztosít a nemzetközi befektetők számára.

A jobb érthetőség kedvéért röviden tekintsük át a nemzeti fizetőeszköz túlértékeltségének várható következményeit:

– A magas alapkamat hatására a gazdaság egészében megemelkedik a kamatszint. Ennek az inflációt mérséklő hatása van, de a drágább és nehezebben elérhető pénz (hitel) miatt visszaesnek a beruházások is.

– A nemzeti valuta magas értéke relatíve drágává teszi az adott ország exportját, viszont olcsóbban elérhetővé válnak az importcikkek. Az olcsó import kiszoríthatja a belföldi termelést. A reál nettó export csökken. A nemzetközi versenyképesség romlik.

– Összességében az aggregált kereslet csökken, ami csökkenti a GDP-t és a foglalkoztatást, rontja a külkereskedelmi egyensúlyt.

Számos nemzetközi statisztikai kutatás arra az eredményre vezetett, hogy ahhoz, hogy az inflációt 1 százalékponttal csökkenthessék, a munkanélküliséget 1 éven át 2 százalékponttal a természetes ráta fölött szükséges tartani. *Okun törvénye* szerint az ilyen mértékű munkanélküliség a tényleges bruttó nemzeti jövedelmet (GNI) 4 százalékponttal csökkenti. Eszerint Magyarországon az infláció 1 százalékpontos csökkentéséből származó GNI-veszteség közel járhat az 1000 milliárd (!) forinthoz.

Számos kritikus szerint (pl. *Erdős Tibor, Surányi György*) hazánkban az elmúlt években további súlyos következményekkel járt az a tény, hogy az árstabilitást célzó monetáris politika nem volt összhangban a fiskális és a jövedelmi politikával. Az államháztartás magas hiánya és a jövedelemkiáramlás – elsősorban a nominális bérek növekedésének – túl gyors üteme mellett az aggregált kereslet növekedését nem fékezte le a kamatláb növekedése (a mérsékelt infláció a nominális jövedelemkiáramlást reálkereset-növekedéssé változtatta). Sőt, az infláció elfojtása a felelőtlen költekezés fenntartására bátorította a döntéshozókat. Mindez a külső és belső eladósodás veszélyes mértékű növekedéséhez vezetett. A magas alapkamat miatt megnőttek a költségvetés kamatterhei, nőttek az országból kiáramló kamatok.

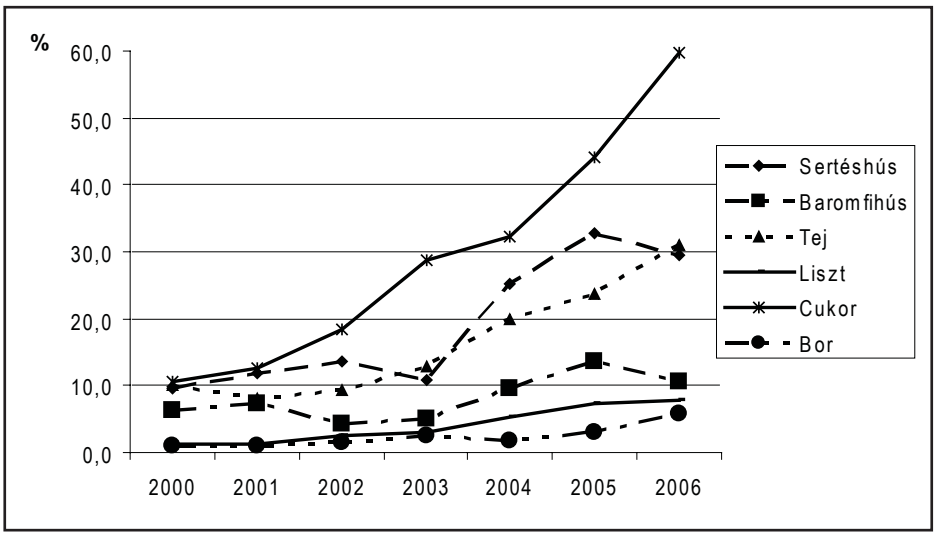
Visszatérve a cikkhez, *Gazdag* elismeri ugyan a nyilvánvaló tényt, hogy a forint erősödése az exportra kedvezőtlenül hat, de szerinte „a felértékelődéssel összefüggésben csökkenő infláció meg a belső vásárlóerőt stabilizálja, tehát a hazai élelmiszer-piaci helyzet javul a termelők számára". Sajnos egyáltalán nem biztos, hogy a piaci helyzet a hazai termelők számára javul! Az erős forintárfolyam olcsó (és nem feltétlenül rossz minőségű) külföldi élelmiszerek behozatalát teszi lehetővé, amelyek az árérzékeny fogyasztók körében kiszorítják a hazai termékeket – amint arra napjainkban is számos példát látunk. Így hát teljes mértékben érthető az agrárpolitikusok aggodalma a magas árfolyamok miatt!

A másik oldalon áll az erős forint miatt az exportpiacokon elszenvedett veszteség. 2008. március–május között a forint 5,1%-kal értékelődött föl az euróval és 5,4%-kal a dollárral szemben (havi átlagárfolyamon). Ez az említett három hónapos időszakban 8,5 milliárd forintos exportbevétel-kiesést okozott. Éves szinten egy ugyanilyen mértékű forinterősödés – 4 milliárd eurós idei agrárexportot feltételezve – több mint 50 milliárd forint exportbevétel elmaradását jelentené. Mindezt anélkül, hogy az árfolyamváltozás exportkorlátozó hatását figyelembe vennénk. Az exportcsökkenés a valóságban azonban – még ha bizonyos időbeli eltolódással is – valószínűleg nem kerülhető el (becslések szerint 1%-os árfolyamváltozás 0,2%-os ellentétes irányú exportváltozással jár). Nagyon szerencsétlen dolog lenne, ha a mezőgazdasági termelés felértékelődését hozó mostani időszakban a magyar agrárgazdaság a magas árfolyam miatt nem tudná kihasználni külpiaci lehetőségeit. Arról nem is beszélve, hogy a jelenlegi makrogazdasági helyzetben létérdek az ország számára a jelentős exporttöbblet elérése, amihez a mezőgazdaság a mainál jóval nagyobb mértékben is hozzájárulhat.

Természetesen az import olcsóbbá válása javít valamit az összképen, de ennek hasznából a mezőgazdasági termelők csak szerényen részesednek, míg az exportpiaci problémák jórészt az ő kontójuk-

I.ábra

Az import aránya a hazai fogyasztáshoz viszonyítva (%)

Forrás: Élelmiszermérlegek és tápanyag-fogyasztás, KSH, 1970-2006

ra mennek. Ráadásul az idei év különösen hátrányosan érintette a gazdálkodókat, mert a termelésre történő felkészülés, a kiadások számottevő részének felmerülése időszakában (2007 telén, 2008 tavaszán) viszonylag gyenge (250-260 Ft/€) forintárfolyam állt fenn, ami az első növénytermelési bevételek jelentkezésének idejére, ez év nyarára 230 Ft/€ körüli értékre erősödött, vagyis mindkét időszakban a mezőgazdaság szempontjából hátrányosan alakult.

Igaz, az alapvető okok nem az árfolyamproblémára vezethetők vissza, de elkeserítő az a tendencia, amely az importélelmiszerek egyre növekvő arányáról tanúskodik a hazai fogyasztáson belül (1. ábra).

2000 és 2006 között 11%-ról közel 60%-ra nőtt a cukorimport aránya a hazai fogyasztáshoz képest. Hasonló arányról indulva 30% körüli értéket ért el a sertéshús- és a tejtermékimport, de 10% fölé nőtt a baromfihús behozatala is. Mindez oda vezetett, hogy mostanra nettó importőrökké váltunk olyan hagyományosan versenyképes termékekből, mint a sertéshúskészítmények, a tejtermékek és egyes – itthon is megtermelhető – gyümölcsfélék.

Az európai uniós agrártámogatások elszámolásánál is veszteséget jelent a forint megerősödése, amely mind a termelőket, mind az államháztartást kedvezőtlenül érinti. Ha az euróban meghatározott támogatási keret összegét forintban fizetik ki a kedvezményezetteknek, akkor az átszámítás idején kialakuló magas árfolyam kisebb forintösszeget ad. Így vagy egy igénylőre jut mérsékeltebb támogatás, vagy kevesebben részesülnek belőle. Az uniós támogatásokat részben az államkincstárnak kell megelőlegeznie. Ha a kifizetés és a közösségi kasszából történő visszaigénylés közötti időben (ez néhány hónap is lehet) kerül sor árfolyam-növekedésre, akkor ez az államháztartás vesztesége lesz. Az esetek egy részében szimmetrikus kockázatról van szó, vagyis árfolyamnyereség is adódhat a forintárfolyam csökkenése esetében, de előfordul aszimmetrikus kockázat is, amikor az árfolyamgyengülés nem jár előnnyel (az idegen valutában megadott keretösszeg nem léphető túl), míg ellenkező esetben a károkat viselni kell. Magyarország 2008-ban 1210,3 millió euró agrártámogatásban (közvetlen és vidékfejlesztési támogatások) részesül a közösségi forrásokból. A forint 1 százalékos erősödése 1 százalékkal csökkenti a rendelkezésre álló összeget: 250 Ft/€ induló árfolyam esetén ez önmagában több mint 3 milliárd forint veszteséget jelent.

Nyilvánvalóan nem kívánatos, hogy az infláció felpörögjön. Kérdés azonban, hogy az infláció megfékezése milyen mértékben a monetáris politika feladata, illetve hogy milyen szerepet kell kapnia ebben a költségvetésnek és a jövedelempolitikának. Úgy véljük, az eddiginél mindenképpen nagyobbat! Bár a konvergenciaprogram miatt Magyarországnak jelenleg nincs nagy választási szabadsága az infláció megengedhető mértékét illetően, ne tévesszük szem elől a Nobel-díjas *Samuelson* véleményét: „Egyszerűen nincs jó vagy rossz válasz arra a kérdésre, hogy mekkora legyen az infláció, mekkora szegénység igazságos, vagy milyen szintű védelemre van szükség. Olyan kérdések ezek, amelyek mélyen gyökerező értékeket vagy erkölcsi ítéleteket tartalmaznak. Lehet róluk vitatkozni, de sohasem dönthetők el a tudomány segítségével vagy a tényekre való hivatkozással." (*Samuelson – Nordhaus: Közgazdaságtan. KJK, 1990*) Amellett, hogy vitatkozunk róla, a legtöbb, amit tehetünk, ha kerüljük az egyoldalúságot, és mind az előnyöket, mind a hátrányokat reálisan próbáljuk számításba venni.